

Формування зайнятості сільського населення

М.М.МАТЮХА, аспірант
Інститут аграрної економіки

Ринок праці як складова частина ринкової економіки являє собою механізм узгодження інтересів роботодавців, з одного боку, та найманих працівників — з другого, на основі закону взаємодії попиту та пропозиції. У сільській місцевості функціонування ринку праці безпосередньо пов'язане з реформуванням відносин власності та системи господарювання, а також з іншими процесами економічного та соціально-демографічного, морально-психологічного, організаційного характеру. Вивчення дії цих та інших факторів, з урахуванням специфічних регіональних особливостей, що відчутно впливають на формування зайнятості сільського населення, має велике значення як з наукової, так і практичної точок зору.

Основним результативним показником, на якому позначається вплив усіх факторів, що формують кон'юнктуру ринку праці на селі, є рівень зайнятості населення, а додатковим — рівень безробіття, який на відміну від першого характеризує фіксований ринок праці. Обидва показники доповнюють один одного. Для визначення сили впливу окремих чинників на зайнятість сільського населення на матеріалах Житомирської області проведений факторний аналіз. На початковому його етапі було визначено максимальну кількість показників, що впливають на зайнятість жителів села, — продуктивність і оплата праці у сільському господарстві та інших галузях; частки працездатного населення та безробітних, зайнятих в особистому підсобному господарстві, та маятникових мігрантів; наявність вільних робочих місць; ємність ринку робочої сили в аграрному секторі; споживання платних послуг працівниками; рентабельність сільськогосподарських підприємств; розвиток фермерства; рівень забезпеченості дітей дошкільними та шкільними закладами тощо. Зазначені показники покладені в основу групування адміністративних районів Житомирської області за рівнем зайнятості сільського населення (таблиця).

Проведене групування дозволило визначити фактори, що найістотніше впливають на зайнятість сільського населення, та навпаки, роль яких незначна. До останніх належать: навантаження на вільні робочі місця, продуктивність праці у промислових підприємствах,

обсяг реалізованих платних послуг. Слабкий взаємозв'язок цих факторів свідчить насамперед про дисбаланс робочої сили та вільних робочих місць по районах Житомирщини. Потребує удосконалення механізм перерозподілу робочої сили на селі між трудонедостатніми (Баранівський, Народицький) та трудонадлишковими (Овруцький, Володар-Волинський) районами. Причому найбільше навантаження на вільне робоче місце спостерігається у районах із середнім рівнем зайнятості (Держинському, Малинському). Несуттєвий вплив вищезазначених факторів пояснюється специфікою сільської місцевості: малою кількістю промислових підприємств і переважанням сільськогосподарських. Коливання обсягу реалізованих платних послуг сільським працівникам пояснюється низькою платоспроможністю сільських жителів і недостатнім, нерівномірним територіальним розвитком соціальної сфери.

Взаємозалежність рівня зайнятості сільського населення та соціально-економічних факторів, 1996 р.

Показник	Одиниця виміру	Групи районів за рівнем зайнятості населення, %			Відношення показників III групи до I, %
		I до 74	II від 75 до 86	III понад 86	
Середній рівень зайнятості	%	72	80	92	+20*
Середньомісячна оплата праці	грн.	106,5	101,0	98,8	92,8
Продуктивність праці:					
у сільському господарстві	—"	3249	3812	5241	161,3
у підсобних промислах	—"	478	470	755	157,9
у промисловості	—"	3072	3562	1074	35,0
Обсяг реалізованих платних послуг на працівника	—"	150	128	173	115,3
На 10 тис. зайнятих припадає:					
безробітних	чол.	220	110	70	31,8
працевлаштованих у сільське господарство фермерів	—"	34	12	12	35,3
	—"	25	10	13	52,0
Припадає безробітних на 10 вакансій	—"	162	439	153	94,4
Частка:					
працевдатного населення	%	46	46	44	-2,0*
зайнятих у ОГП	—"	9,9	5,7	4,7	-5,2*
маятникових мігрантів	—"	23,4	18,0	14,2	-9,2*
прибуткових сільгоспідприємств	—"	13	16	33	+20,0*
Кількість освітніх закладів на 10 тис. дітей	од.	73	70	90	123,3

*Процентних пункта.

Для більш ймовірного виявлення тісноти зв'язку між зайнятістю сільського населення та відібраними факторами проведено кореляційно-регресійний аналіз. Визначивши вид математичної залежності, що у даному випадку є лінійною функцією, розрахували її параметри та статистичні характеристики. Для диференціації впливу окремих груп факторіальних ознак використаний кроковий метод кореляційно-регресійного аналізу. За його допомогою виявлено, що найістотніше впливає на зайнятість сільських жителів досліджуваної області така група показників: продуктивність праці у колективних сільськогосподарських підприємствах (X_1), частка зайнятих у особистому підсобному господарстві (X_2) та трудових маятникових мігрантів (X_3).

Для оцінки вірогідності описуваного рівняння дійсності використаний відомий у статистиці критерій Фішера (F). У даному випадку отримані його значення такі: фактичне (F_{ϕ}) становить 5,59 при табличному (F_m) 3,13. Оскільки $F_{\phi} > F_m$ ($5,59 > 3,13$), то

параметри рівняння регресії значущі та адекватно описують динаміку досліджуваного результативного показника. Аналіз сукупного впливу факторів на зайнятість сільського населення виражає коефіцієнт множинної кореляції — $R_3 = 0,685$. Важливе значення цього коефіцієнта для аналізу стає очевидним, якщо взяти до уваги, що його квадрат (R_3^2), або коефіцієнт детермінації (D_3) дорівнює 0,469, тобто $R_3^2 = D_3 = 0,469$. Це означає, що під впливом цих факторів варіація досліджуваного показника на 46,9% пояснюється таким рівнянням:

$$Y_3 = 84,3743 + 0,0019X_1 - 0,5841X_2 - 0,3939X_3. \quad (1)$$

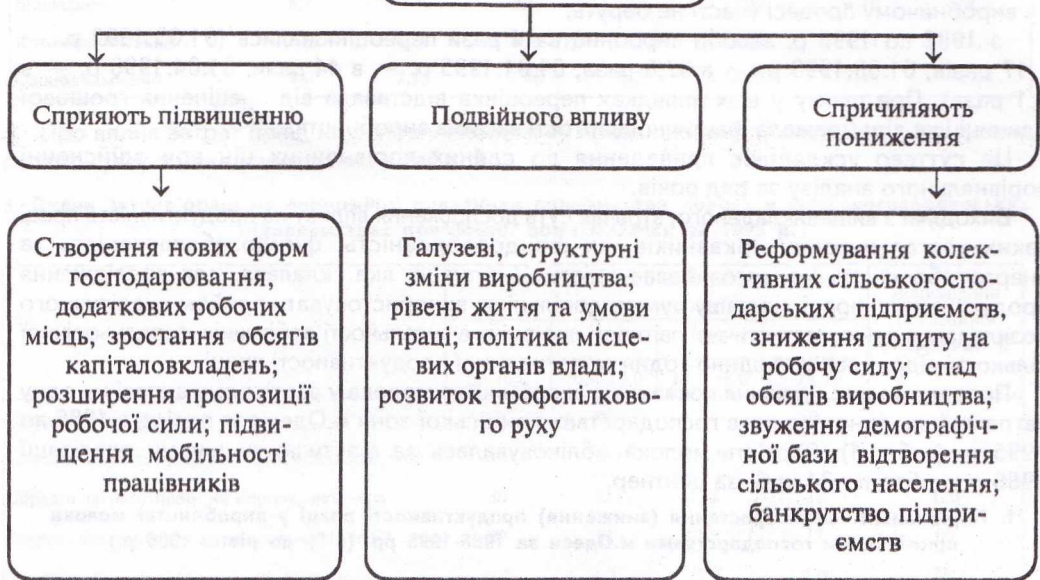
Аналізуючи параметри рівняння, ми дійшли висновку, що підвищення продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах майже не впливає на зайнятість сільського населення, а зниження на порядок частки зайнятих в особистих підсобних господарствах призводить до зміни рівня зайнятості на 0,58 процентних пункта, аналогічно і зменшення трудових мігрантів призводить до зміни рівня зайнятості майже на 0,4 процентних пункта. Позитивний лінійний коефіцієнт кореляції ($R_1 = 0,002$) свідчить також про незадоволений попит на робочу силу господарств, де досягнуто вищий рівень продуктивності праці. У даному випадку спостерігається картина, коли рівень залучення у виробництво працівників ще не досяг ступеня максимального граничного зростання продуктивності праці. Тобто згідно з ринковою економічною теорією кількість залучених у виробництво сприяє зростанню продуктивності праці, але до певної межі. Потім досягається рівновага, а далі нарощування робочої сили призводить до зменшення обсягів виробництва, а отже, і продуктивності праці. Таким чином, нині у Житомирській області існує невичерпний резерв підвищення зайнятості та продуктивності праці сільських трудових ресурсів. Цей факт слід враховувати при розробці обласних програм зайнятості населення на перспективу. На наш погляд, основною причиною незадоволеного попиту на робочу силу навіть у районах із вищою порівняно з іншими продуктивністю праці є низький рівень заміщення живої праці уречевленою.

Заслугує на увагу стан зайнятості сільського населення в особистому підсобному господарстві. У Житомирській області спостерігається низький рівень залучення працівників у названі господарства. У 1996 р., за даними обласного статистичного управління, тільки 6,9% з числа зайнятих працювали в особистому господарстві (лише у Лугинському та Брусилівському районах цей показник становив понад 15%). Це значно менше порівняно з іншими областями, наприклад Закарпатською, Івано-Франківською, де майже кожен третій селянин працює у своєму господарстві. Незважаючи на це, як свідчать результати кореляційно-регресійного аналізу, існує відчутний зв'язок між залученням селян у суспільне виробництво і розвитком приватного сектора, насамперед особистого. Позитивна роль господарств населення на сучасному етапі економічного розвитку полягає у забезпеченні роботою, доходами, продуктами харчування, що дозволяє громадянам вижити у таких складних умовах. Крім того, робочі місця в особистих господарствах не потребують значних капіталовкладень та витрат для його ведення. Нарощування виробництва сільськогосподарської продукції сприяє розвитку як аграрного сектора, так і сфери заготівель та переробки продукції на селі. Спостерігається збільшення кількості приватних заготівельників, переробників продукції та виробників найпростіших знарядь праці для потреб власників присадибних ділянок. Тому розвиток особистих господарств відіграє значну роль у розширенні сфер прикладання праці селян та їх соціальному захисті.

На зайнятість сільського населення значно впливають маятникові трудові мігранти. За останні роки спостерігається скорочення їх чисельності. Так, якщо на початок 1996 р. кількість мігрантів становила 32,6, то через рік — тільки 23,3 тис. чол., або на 28,5% менше. Більшість цих працівників зосереджено у приміських районах. Наприклад, у Житомирському та Коростенському районах мешкає кожен четвертий сільський житель, який щодня їздить на роботу до міста.

Отже, найтісніший зв'язок спостерігається між рівнем зайнятості сільського населення, ступенем і сферою використання робочої сили. У результаті проведеного аналізу систематизовано основні фактори впливу на зайнятість сільського населення на регіональному ринку праці (рисунок). Врахування їх при регулюванні зайнятості населення дозволить реалізувати заходи щодо поліпшення використання робочої сили та забезпечення збалансованості регіональних ринків праці на селі.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Основні фактори впливу на зайнятість сільського населення (за характером дії)